

KØGE KIRKE SCT. NICOLAI EN GUIDE

FORORD

Omtrent 25 generationer har sat deres præg på Køge Kirke Sct. Nicolai fra o. 1250 til 2014. Skiftende byggestil, udvidelser, gravmæler i 700 år, inventar, det løse såvel som det nagelfaste, overgangen fra katolsk til evangelisk-luthersk kirke, vidner om menneskers brug af kirken.

Ved Reformationens indførelse i Danmark i 1536 blev kirkens mindst 14 helgenaltre nedtaget og senere "erstattet" af mindetavler, de såkaldte epitafier på væggene, som især var for borgmestre med familie. Epitafiet var enten betalt af borgmesteren selv eller dennes arvinger og sat op til erindring om manden og til "Guds husets forskønnelse". Epitafierne hører en kort tid til i kirkens historie fra slutningen af 1500-tallet til sidst i 1700-tallet. De, der havde råd og anseelse, kunne blive begravet i kirkerummet. Fra 1805 blev begravelser ved lov forbudt inde i kirkerne.

REVIDERET GUIDE

Denne guide er en revideret udgave af en tidligere fra 2010, der erstattede en guide fra 1993, som blev udarbejdet af Køge Menighedsråd i samarbejde med Køge Museum ved Marie Bach og kirkens daværende arkitekt, Karsten Vibild, i forbindelse med indretning af Udstillingen, Kirkehistoriske Samling i Vor Frue Kapel.

1. KIRKEBYGNING MED TÅRN

Synlige rester af en gammel kirke i Køge ligger lige nord for Gammelkjøgegaard. Kirken er opkaldt efter de søfarendes skytshelgen, Sankt Nikolaus.

I 1288 blev "Gammel Køge" på kongeligt initiativ flyttet ud til kysten. O. år 1300 har der stået en kirke uden tårn. Tårnet er den nuværende kirkes ældst bevarede bygningsdel, som o. 1324 blev opført i fire stokværk, og i 1400-tallet et femte stokværk, det nuværende klokkekammer med fem klokker, den ældste fra 1470.

Med klokkestokværket er tårnet 43m højt. Tårnet har fungeret både som fæstningsværk og fyrtårn for de søfarende. Østsiden af tårnets øverste stokværk er forsynet med en muret karnap, en fyrlygte fra o.1400, det ældst endnu eksisterende fyrsted. Muren fra den første kirke er bevaret i kirkens vestvæg.

Kirkens længde med tårn er 57,5m og 22,75m bred. Det treskibede langhus er bygget i årtierne efter 1375 med inspiration fra murstensgotikken i de nordtyske hansestæder og stod færdigt inden 1450.

2. HOVEDORGEL, KIRKEUR OG SANGERPULPITUR

Hovedorglet rummer 2.370 piber af tin og kobber. Stemmerne er fordelt med 10 på hovedværket, 10 på overværket, 8 på brystværket og 10 i pedalet - i alt 38 stemmer. 7 af stemmerne er taget med fra det gamle orgel og genanvendt. Byggeåret er 1968. Orgelbygger er Marcussen & Søn, Åbenrå, og arkitekt er Rolf Graae.

KIRKEUR FRA 1589 over hovedorglet. Midt i gavlfeltet er en kugleformet måne, som drejer efter månefaserne. I postamentfeltet er malet den trearmede lysestage med årstallet CDDXIC, og et hexameter: *Omnia fert tempus, pariter rapit omnia tempus*", dvs. "Tiden bringer alt, ligesom den røver alt". Viseren er en énpeger i form som en dragefugl, hvis snude peger på den aktuelle tid.

SANGERPULPITUR fra 1586.

Det er i højrenæssancestil med tilsvarende stoleværk på gulvet. Årstallet 1586 står på tavlen, som kvinden for Aritmetic holder i hånden. Pulpituret er sandsynligvis udført af snedker Henrik Reinicke i Køge. Det er usædvanligt med de mange motiver og pædagogiske billedfelter, som refererer til, hvad latinskoleeleverne blev undervist i.

På billedfelterne fra venstre ses Kong David, Orfeus, de græske musere med 1500-tallets musikinstrumenter, de fire evangelister, symboler for seks af de syv frie kunster "Septem Artes Liberales": Retorik, Dialektik, Geometri, Aritmetik, Astronomi og Musik, samt de fem sanser: synssans, følesans, lugtesans, smagssans og høresans.

3. FIRE KIRKESKIBE

1. Model af Niels Juels admiralsskib *Christianus Quintus*, der er skænket af Køge Marineforening i 1977 i anledning af 300-året for slaget i Køge Bugt 1677. Det er ophængt i søndre sideskibs vestende. Se forsidecollage øverst.

2. Model af Ivar Huitfeldts skib *Dannebrog*, der er skænket af Køge Marineforening i 1985. Skibet sprang i luften i kamp med svenskerne i Køge Bugt 1710. Det er ophængt i nordre sideskibs vestende.

3. En navnløs orlogskorvet, der er bygget af tobaksfabrikant Christian Emil Møller, er ophængt i 1879 i søndre sideskibs østende.

4. En fuldrigger med navnet *Elise*, som er skænket af styrmand Anders Martin Eriksen, er ophængt i 1890'erne i nordre sideskibs østende.

4. STOLESTADERNE

Iflg. rådstueprotokol omtales en ordre på 104 stolestader (kirkebænke), der skulle være færdig i oktober 1624, kirkens 300 års jubilæum. De fleste står på deres rette sted i hovedskibet. Mestre for stolene var lokale snedkere, bl.a. laugets oldermann Rasmus Henningsen og snedkermester Jochum Holst. Stolestadernes karakteristiske udsmykning er englehovederne på ornamentgavlen, en kammusling som pilgrimssymbol og nederst et løvehoved.

Stolestaderne blev oprindeligt lejet eller købt og lejernes/ejernes navn og bomærke blev skåret i rygstykket eller graveret i påsatte messingskilte.

Stolestaderne i nordre sideskib er fra slutning af 1500-tallet. Den øverste del af ornamentgavlen blev udskiftet begyndelsen af 1900-tallet.

5. MAGISTRATSTOLEN

Magistratstolen, den forreste stolerække i midterskibets sydside har tre gavle, hvis topstykker prydes af Chr. 4.'s monogram, Køges byvåbnet og kirkens mærke, en trearmet lysestage.

6. EPITAFIUM 1584-85

TIL VENSTRE FOR PRÆDIKESTOL

Epitafiet blev opsat, før borgmester Peder Pedersens (1517-1595) døde. Han er her malet sammen med hustruerne Bodil Sigersdatter (d. 1560) og Alhed Povldatter Fechtel (d. 1601) og 17 børn. Epitafiet er formentlig et træskærerarbejde fra snedker Henrik Reinickes værksted. Det var før restaurering i 1990'erne placeret i kirkens søndre kapel, som har været Pedersens gravkapel med to imponerende gravsten for borgmesteren, hans to koner, sønnen Rasmus Pedersen og hustru Barbara, jf nr.18.

7. PRÆDIKESTOLEN

Den imponerende prædikestol er udført af billedskærer Hans Holst i 1624. Materialet er egetræ og stilen er senrenæssance med detaljer af bruskarok. Årstallet 1624 kan sammen med Chr. IV's kronede navnetræk ses på rygskjoldet, der findes mellem selve stolen og lydhimlen. Siderfelterne viser Moses og Johannes Døber. Hovedfelterne forestiller fra vest: 1) Jesu fødsel 2) korsfæstelsen 3) gravlæggelsen 4) opstandelsen 5) himmelfarten 6) Kristus som verdensdommer.

I det sidste felt løfter en engel de salige til himmels, mens en djævel med trefork prikker de fortabte i helvedes gab.

Lydhimlen er formet som et sekskantet spir i tre etager. På første etage ses to figurer, Johannes Døber, som døber Jesus. Se forsidecollage nederst. På anden etage sidder Kristus som verdensdommeren (Pantokrator): i venstre hånd holder han jordkloden med kors på; højre hånd danner velsignelsestegnet.

Øverst på lydhimlen står en topfigur, hvis højre arm mangler; med venstre hånd peger han velsignende nedad. Figuren kaldte redaktør Frederik Opffer "den gode hyrde", men Danmarks Kirker benævner den kvindefigur. Den står på en forgyldt verdenskugle og må derfor være en Kristusfigur. Under prædikestolens postamentfremspring ved væggen mod vest ses et mandshoved med et snurret skæg. Rygtet siger, at det er mesteren selv, Hans Holsts selvportræt. Han var i øvrigt bror til Jochum Holst, i hvis værksted mange af kirkens barokke stolestader blev til.

Døren til prædikestolen ud mod nordre sideskib har i topfeltet den trearmede lystestage, kirkens mærke, og på en frise er malet ordene "Soli Deo Gloria", som betyder "Gud alene æren".

8. EPITAFIUM 1745

PÅ 2. PILLE I SYDVEST

Epitafium for kontraadmiral (schoutbynacht) Lauritz Christopher Ulfeldt (1678-1762) og Catharina Due (1677-1768). Ægteparret blev begravet i midtergangen under en genbrugsgravsten, som er flyttet og placeret i Vor Frue Kapel. Ulfeldt blev som barnløs den næstsidste i Ulfeldtslægten. Hans fars farbror er den berømte Corfitz Ulfeldt, gift med Christian 4.s datter Leonora Christina.

9. EPITAFIUM 1624

TIL HØJRE FOR PRÆDIKESTOL

Epitafium for borgmester Hans Christensen (død 1657) og hustru Drude Hansdatter (død 1624). I forbindelse med restaureringen i 1990'erne blev et portræt afdækket af et mørkklødet barn mellem ægteparret. Maleriet er udført af Drudes bror, Reinhold Timm (død 1639), som foruden kongelig hofmaler var tegnelærer og ridsemester på Sorø Akademi fra 1624. Epitafiet er udført i forbindelse med Drudes død. Maleriet forestiller Jesu gravlæggelse, og Maria Magdalene ses grædende i forgrunden. Øverst en medaljon med Jesus som den opstandne frelser. Dette motiv har Timm genbrugt på den trefløjede altertavle fra 1634 i Diernæs Kirke på Fyn.

10. EPITAFIUM O. 1599

NORDRE PILLE VED KORTRAPPE

Epitafium for borgmester Rasmus Sørensen Brochmand (1537-1599). Snedkerarbejdet er udført på Henrik Reinickes værksted. I forgrunden ses hustruerne Kirsten Ibsdatter (o. 1537-o.1581) og Bodil Jacobsdatter (1561-1619), samt elleve børn. Af disse børn var Jesper Brochmand, som var Christian 4.s chefteolog og blev biskop over Sjællands Stift i 1648, jf nr. 23.

11. EPITAFIUM 1639 OVERFOR NR. 9

Et af landets største epitafier er mindetavle for provst Christen Lauritsen Glob (1581-1633) med fire hustruer og otte børn. Hustruerne er: 1. Karen Hoffmand; 2. Johanne Hansdatter; 3. Bodil Jensdatter; 4. Margrethe Bram. Epitafiet er flankeret af mandshøje statuer af Moses og Johannes Døber. Øverst ses symbolerne for tro, håb og kærlighed: To englebørn (putti) er attributter for troen (tv) med kors, som mangler, for håbet med anker

og et barn ved kvindebarm for kærligheden / barmhjertighed. Figurerne omkranser et maleri, der forestiller den bedende Jesus og tre sovende disciple i Getsemane Have. Fra lyset i øverste højre hjørne viser en engel sig med en kalk, som Jesus rækker afværgende ud mod. Kalken symboliserer både nadveren og Jesu død. Epitafiet er stafferet af den polske maler, Bartholomæus Paproczy (død 1660 og begravet på kirkegården ved kirken), som også stafferede altertavlen jf nr.18.

12. EPITAFIUM 1660

SØNDRE PILLE VED KORTRAPPE

Gravstedet for Christen Caspersen Schøller (1609-1677), assessor i højesteret og borgmester i Køge, og hustru Anna Rasmusdatter (1604-1669) blev ikke knyttet til epitafiet for ægteparret. Oprindeligt var kisterne synlige i grav under gulvet i Vor Frue Kapels sydligste rum i en såkaldt åben begravelse, og som tiltrak manges opmærksomhed. Ægteparrets kister er bevaret under gulvet sammen med søn og svigerdatters, jf. plan nr. 21. På epitafiemaleriet, der er udført af Henrik Dithmar, ses også parrets datter samt to sønner og en engel, som bærer et barn. Over maleriet ses et kranie i kammuslingeskal, tidens gængse symbol på opstandelse og evigt liv.

13. DØBEFONT OG DÅBSFAD

Døbefonten er af sort marmor og rød porfy, skænket af borgmester Claus Olufsen Bager (1554-1629) og hustru Bodil Pedersdatter (1560-1627) i 1613 i anledning af Chr. IV's lykkelige tilendebringelse af Kalmarkrigen 1613.

På den ottekantede kummes lodrette sider læses en lang, indhugget og forgyldt versalindskrift (på latin):

"I from og taknemmelig erindring, fordi Gud har bevaret vor bedste, største og mildeste konge, Christian 4. fri for uendelige og overhængende farer under den grusomme krig mellem danskere og svenskere, og fordi han har skænket os en højst ønskelig fred, efter at svenskernes stærkt befæstede borge i Kalmer, Elsborg, Gulborg og Borgholm var besejrede, lod Niels (Skrivefejl for Claus) Bagger med sin hustru Bodil dette arbejde udføre og forfærdige år 1613. Psalme 71, v.1,5,9". Psalme 71 er Salmernes bog kap. 71 i Det Gamle Testamente.

At døbefonten er ottekantet er givetvis ikke tilfældigt, men den indfører sig i traditionen med den dåbsymbolik, som kendes siden oldkirken. De otte kanter symboliserer otte dage: De seks bibelske skabelsesdage, den syvende hviledag, samt den ottende, der symboliserer evigheden.

DÅBSFADET 1635.

Dåbsfadet af sølv vejer godt fire kilo, er fremstillet i Nürnberg og skænket kirken af borgmester Hans Christensen Humble ((1601-1645) og Karen Hansdatter (død 1653). Motivet i bunden forestiller Johannes Døberen, som døber Jesus i Jordanfloden; fire englehoveder med vinger er loddet på kanten.

14. EPITAFIUM 1666

I KORETS NORDSIDE

Epitafium for borgmester Enevold Rasmussen Brochmand (1593-1653) og Margrethe Rasmusdatter (o.1598-1648). Se forsidecollage. Billedskærerarbejdet er udført af Lorentz Jørgensen. Enevold Brochmand var bror til Jesper Brochmand og gift med Peder Pedersens barnebarn, datter af sønnen Rasmus, jf nr.6. De få, men magtfulde købmænd, som sad på borgmesterposterne, sørgede for at bevare både magt og økonomi ved giftermål mellem deres børn.

15. EPITAFIUM FRA O. 1624 / O. 1640 I KORETS SYDSIDE

Det er uvist, hvem de tre personer i forgrunden er. Det kan være giverne af dåbsfadet jf nr.13 borgmester Hans Christensen Humble og hustru Karen Hansdatter, samt hendes første ægtefælle borgmester Søren Knudsen, derfor årstallet o. 1640. i overskriften. Humble og Knudsen fik fælles gravplads i kirkens kor, iflg. Tyge Andersens optegnelser, netop under det sted, hvor epitafiet hænger i dag. Det er dog ikke sikkert, epitafiet altid har hængt på stedet. Gravstenen over Humble og Knudsen er flyttet og lagt ved midtergangens sidste stolerække i højre side.

Danmarks Kirker nævner, at portrætterne muligvis er af Hans Kræmmer og Konrad Richter og deres fælles hustru Anna, derfor årstallet 1624. Det bibelske motiv ”Nedtagelsen af korset” er en kobberstikkopi af den berømte nederlandske maler Peter Poul Rubens' altertavlemotiv fra Antwerpen Domkirke, Belgien.

16. LYSEKRONER

Den ældste lysekroner fra o. 1600 hænger i Vor Frue Kapel, jf nr. 21.

Lysekronen i koret er fra 1617. Nederst en hængekugle med menneskeagtigt løvehoved. På kuglen om et symmetrisk skjold er Christopher Jørgensen Guldsmeds bomærke, initialerne C I G og årstallet 1617, samt navnet Karen Nielsdatter. Se forsidecollage midterbillede.

Lysekronen i midtergangen ved prædikestolen er fra 1626. På hængekuglen er givers navnet med graverede bogstaver: Franstz Bruunsten og kartoucheskjold med F B, herunder årstallet 1626.

17. KORORGEL

Kororglet blev indviet 9. januar 2000. Orgelbygger er Marcussen & Søn, Åbenrå og arkitekt er Karsten Vibild, Køge.

18. ALTERTAVLEN 1652

Den er skåret i billedskærer Lorentz Jørgensens værksted i Holbæk og stafferet i Køge af Bartholomæus Paproczyk. (Beskrives i særskilt folder)

19. PEDERSENS GRAVSTEN I SØNDRE KAPEL

Søndre kapel, som er lukket af med et trælleværk, har borgmester Peder Pedersen brugt som gravkapel, og på gulvet ses to prægtige gravsten. Den ene tilhører Peder Pedersen og hustruer, den anden tilhører Peder og Alheds søn Rasmus Pedersen (1571-1630) rådmand i Køge og hustru Barbara Hansdatter Friis (1578-1633). Familiens epitafium hang før restaurering over gravstedet, jf Pedersens epitafium, nr. 6.

20. GAMMELKJØGEGAARDS PULPITUR

I søndre sideskib over indgangen til Vor Frue Kapel hænger pulpituret, som blev opsat af rigsråd Christen Skeel (1603-1659) og hustru Birgitte Rud (1612-1645) i 1642. Snedkermester for stolen er muligvis lavsmester Peter van Bonn. Ægteparrets 16 anevåben er malet på. Der er ingen adgang til pulpituret, som ejes af Gammelkjøgegaards ejer.

21. VOR FRUE KAPEL

Kapellet i kirkens sydside blev opført o. 1416 til ære for Vor Frue, Jomfru Maria. Kapellet består af to fag, det sydligste brugt som våbenhus, det nordligste som dåbskapel, i 1600-tallet kaldt *Fontehuset*, hvor den nuværende døbefont har været placeret.

Både den sydlige og nordlige del af kapellet er blevet brugt som gravkapel. Den sydlige del også kaldt *Det Schøllerske Kapel*.

Gravkapellet blev indrettet o. 1675 med en skillemur, som i 1678-79 blev forhøjet, og to barokke sandstensepitafier dominerer opsat på muren og dateret 1678. I muren var to åbninger, som udgjorde nedgang til to åbne begravelser.

Den østre side blev indrettet til begravelsesplads for familien Schøller jf nr.17 og den venstre side til provstefamilien Luxdorff.

Ved restaurering af kirken i 1866-1868 blev gravene tildækket.

Det ene epitafium (th) er for magister, sognepræst i Køge og provst Olaf Luxdorff (1646-1676) og hustru Dorthe Eriksdatter Torm (1653-1675), og det andet (tv) er for Rasmus Christensen Schøller, kancelliråd og landsdommer (1639-1690) og hustru Else Eggers (1638-1689).

Udstillingen - Kapellet blev i 1993 indrettet til Udstillingen med en kirkehistorisk samling.

22. KALKMALERIER

Kirken har to store kalkmalerier fra 1500-tallet. Det ene ses på pille i søndre sideskib kaldet *Frelserens Højde* og er 2.20m højt. Den opstandne Kristus holder jordkloden som et rigsæble i sin venstre hånd og har løftet sin højre hånd i velsignelsestegn. I højre håndflade ses et sårmerke, som skal gøre os opmærksomme på, at det er den korsfæstede og opstandne Frelser (Salvator), som velsigner kirkegængerne og pilgrimme.

Det andet kalkmaleri er malet på vestvæggen i sangerpulpiturets nordre side. Det forestiller apostlen Paulus, som holder Åndens sværd og bogen som Guds ord og Kristus, han har skrevet om i sine breve, der er en stor del af Det Nye Testamente. Andre kalkmalerier kan ses i tårnrummet og i rum bag hovedorglet.

23. MINDESTEN OVER JESPER BROCHMAND

Mindestenen over biskop Jesper Brochmand (1585-1652) blev rejst i 1910 for at hædre en mand, som havde sat dybe spor inden for kirken. Komiteen, der indsamlede penge til mindestenen, havde redaktør Frederik Opffer i spidsen og sagfører Alfred Sørensen blandt bidragsyderne. Mindestenen er udført af billedhugger Valdemar Handberg, Næstved, og er placeret uden for kirkens nordvestmur.

24. SCT. NICOLAI KIRKEGÅRD, ASSISTENS OG TØXENS GRAVSTED

Omkring den étskibede Sct. Nicolai Kirke o. 1300 lå byens kirkegård, hvis areal blev meget indskrænket ved udbygning af kirken fra o.1400-1794. Kirkebygningens areal blev mere end 8 gange så stor fra 175 kvm til ca. 1400 kvm.

Efter loven om forbud mod begravelser inde i kirken i 1805 blev der brug for mere plads til begravelser på kirkegården.

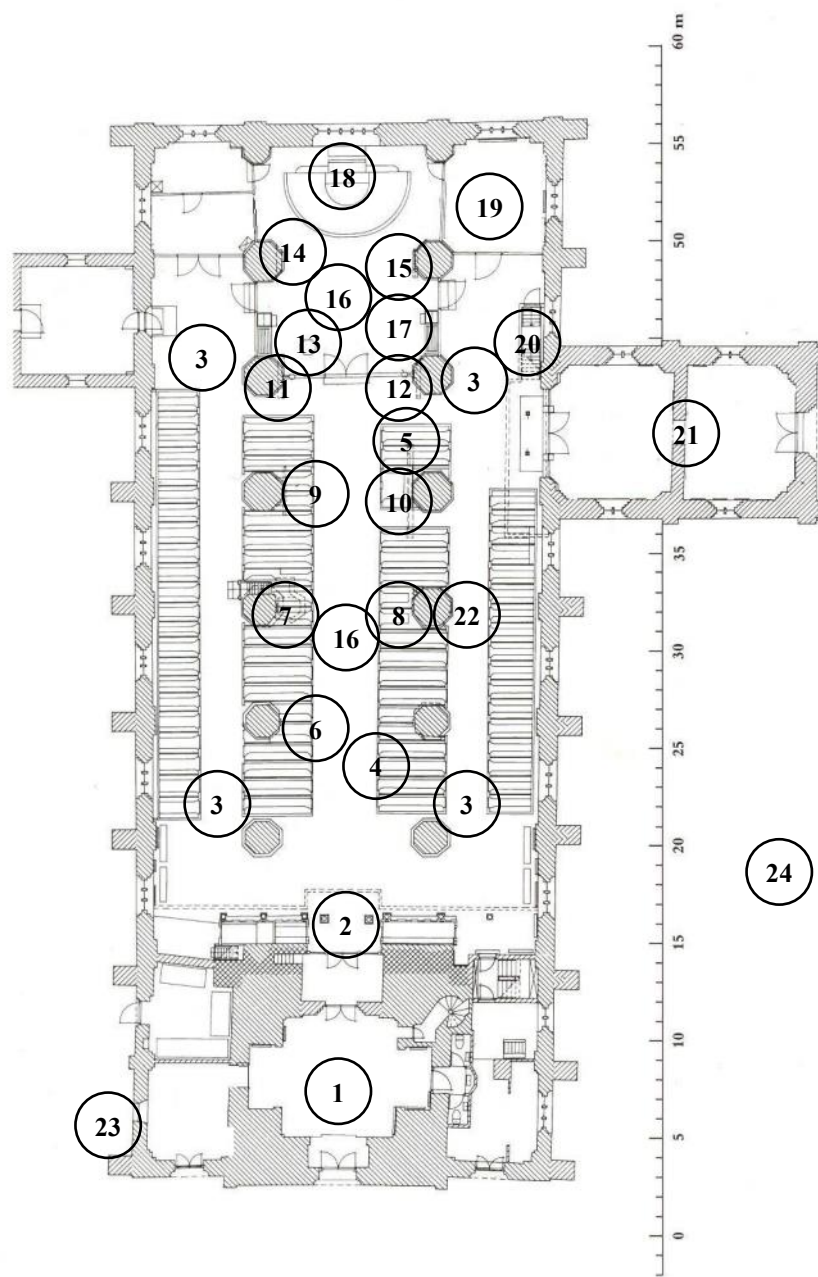
ASSISTENS KIRKEGÅRD

I 1835 blev en ny kirkegård, Assistens Kirkegård, taget i brug. Den skulle assistere kirkegården omkring kirken, som var blevet for lille. Assistens Kirkegård blev udvidet i 1864 samtidig med at begravelser på den gamle kirkegård ved kirken ophørte. Assistens Kirkegård ligger mellem Kirkestræde og Nyportstræde nord for kirken.

TØXENS GRAVSTED

Et af de bevarede familiegravsteder syd for kirkebygningen er for købmand og en af Køges mæcener, Thomas Tøxen (1766-1845) og hustru Cecilie født Pedersen (1764-1832). Ægteparret, som var barnløst, testamenterede betydelige beløb bl.a. til etablering af skole, Tøxens Skole, og til nyt orgel i Køge Kirke i 1850.

OVERSIGTSPLAN

GUIDE 2010/2014

Redaktion og layout af Susanne Fabritius de Tengnagel. Forsidecollage med fotos af SFdeT og Kaare Kyst. - Kilder: S. Nicolai Kirke, Særtryk af Danmarks Kirker. - Køge Bys historie 1288-1988, bind 1, 1985 - Tyge Andersen, Speciale i forhistorisk arkæologi 2004: "Gravskik i Danmark 1500-1800. Køge Kirke som gravkirke og socialt mikrokosmos - analyser og analogier". H. J. Hansen og Frederik Opffer: Sct. Nicolai kirke og Kjøge by. Forlag: F. Hendriksens reproduktionsateliers forlag. Uden årstal. Gravskrifter og inskriptioner i Kjøge Kirke ved A. Petersen, Personalhistorisk Tidsskrift 1881, 2.bd. (findes på Internettet). - Køge Arkiverne, www.koegearkiv.dk. Dragter og epitafier på gravsten i Danmark, www.livinghistory.dk. Statens Arkivalier.